

ROL VE TOPLUMSAL YAPI

Prof. Dr. Eyüp Kemerlioğlu
Prof. Dr. Mustafa Gündüz

ROL VE TOPLUMSAL YAPI

Prof. Dr. Eyüp Kemerlioğlu

Prof. Dr. Mustafa Gündüz

Ankara

2021

ROL VE TOPLUMSAL YAPI

Prof. Dr. Eyüp Kemerlioğlu
Prof. Dr. Mustafa Gündüz,
(Ed.) Prof. Dr. Mustafa Gündüz

©Tüm Hakları Saklıdır.

Bu kitabın Türkiye'deki basım, yayın ve satış hakları Anı Yayıncılık Eğitim ve Danışmanlık San. Tic. Ltd. Şti.'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri herhangi bir bilgi depolama ve erişim sistemiyle, mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, aktarılamaz, dağıtılamaz.

Yayıncı Sertifika No : 49260
Matbaa Sertifika No : 47479
ISBN : 978-605-170-559-0
e-ISBN : 978-605-170-558-3
Kapak Tasarımı : Anı Yayıncılık - Kezban KILIÇOğLU
Kapak Görseli : Arya DAŞCAN
Mizanpaj : Anı Yayıncılık - Kezban KILIÇOğLU
Dil Kontrol : Anı Yayıncılık - Göksel ÇAKIR
Baskı : Vadi Grafik Tasarım Ltd. Şti.
Adres : İvedik Org. San. Bölgesi 88 Oto 3. Bölge 1420. Cad. No: 58/5
Yenimahalle-ANKARA
Tel : 0 312 395 85 71

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Kemerlioğlu, Eyüp
Gündüz, Mustafa
(Ed.) Gündüz, Mustafa

ROL VE TOPLUMSAL YAPI

Anı Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara/Türkiye
2021, xi + 198 Sf., 13,5x21 cm

ISBN: 978-605-170-559-0
e-ISBN: 978-605-170-558-3

Sosyoloji, Eğitim

Rol Kuramı, Kişi ve Toplum, Toplumsal Denetim, Rol Çatışması

Anı Yayıncılık
Kızılırmak Sokak 10/A
Bakanlıklar/Ankara
Tel: 0 312 425 81 50 pbx
e-posta: aniyayincilik@aniyayincilik.com.tr
<http://www.aniyayincilik.com.tr>

A harfinin evrimi

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	ix
1. ROL KURAMI: KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE ARAŞTIRMALARDA KULLANILMA KAPASİTESİ	1
1.1. Kavramsal Çerçeve	1
1.2. Rol Kuramının Araştırmalarda Kullanılma Kapasitesi...9	
2. KİŞİ VE TOPLUMSAL ROL	21
2.1. Kişi ve Toplum	21
2.2. Kişi ve Rol	28
2.2.1. Rol ve Benlik	36
2.2.2. Rol ve Kişilik	38
3. ROLLERİN YAPISI VE İLİŞKİLERİ.....	47
3.1. Toplumsal Normlar	48
3.2. Toplumsal Normların ve Rollerin Yapısal İlişkileri ---	57
3.2.1. Rollerin İçerikleri	66
3.2.2. Rol Farklılaşması.....	68
3.3. Rol İlişkileri.....	71
3.3.1. Rol Karşılıklılığı	74
3.3.2. Rol Bağlılığı	77
3.3.3. Altkınlık ve Baskınlık İlişkileri	80
3.3.4. Rol Çatışması.....	84
3.3.5. Rol Çatışmalarının Çözülmesi	92
4. ROL VE TOPLUMSAL GRUP	97
4.1. Toplumsal Grup.....	97
4.1.1. Alt Gruplar.....	101
4.1.2. Grubun İç ve Dış Etkileşimleri	107
4.1.3. Grupların Evrimi	110
4.1.4. Grupların Sınıflandırılması	113

5. ROL, TOPLULUK VE TOPLUM	117
5.1. Karmaşık Örgütler.....	118
5.1.1. Karmaşık Örgüt Yapısı	118
5.2. Rol ve Topluluk	127
5.3. Rol ve Toplum	134
5.3.1. Rol ve Toplumsal Yapı	137
5.3.1.1. Toplumsal Tabakalaşma	138
5.3.1.2. Toplumsal Kurumlar	140
5.4. Rol ve Toplumsal Değişme	142
5.5. Rol ve Toplumsal Uyumsuzluklar	144
5.6. Toplumsal Denetim	150
6. ROL TEORİSİNDE SON GELİŞMELER VE SONUÇ	153
KAYNAKÇA	177
YAZARLAR HAKKINDA	195

*All the world's a stage,
And all the men and women merely players:
They have their exite and their entrance;
And one man in his time plays many parts,
His acts being seven ages...
"W. Shakespeare, As You Like It, Act II"*

"Bütün dünya bir oyun sahnesidir.
Kadın erkek bütün insanlar da sadece oyuncular.
Her birinin giriş ve çıkış zamanları vardır.
Perdeleri yedi çağ olan oyunda insan birçok rol
oynar.
(Beğendiğiniz Gibi, Çev. O. Burian, Ankara, MV
İngiliz Etkinlikleri, 1943, a.54.)"

*ATATÜRK CUMHURİYETİ Yurttaşlık İdealinin Yiğit Temsilcileri,
Prof. Dr. Mehmet HABERAL ve Prof. Dr. Fatih HİLMİOĞLU için...*

ÖNSÖZ

*Görüsüz kavramlar boş,
Kavramsız görüler kördür.*

Immanuel Kant

Rol kavramının geniş kapsamlı olanaklarıyla geliştirilen rol kuramı çevresindeki çalışmaların Batı'da ve özellikle ABD'de yaygınlaştığını söyleyebiliriz. Kuramın geliştiği ülkelerde yapılan çalışmalar, hem bilimsel düzeyde hem de uygulamada verimli sonuçlar sağlamaktadır. Buna karşın, Türkiye'de sosyolojiden psikolojiye antropolojiden eğitim bilimlerine kadar hemen hemen bütün alanlarda sistemli çalışmaların yetersiz kaldığını görüyoruz.

Bu alanda ülkemizde görülen eksikliği giderme yönünde küçük bir çaba olan çalışmamız, rol kuramının gelişmesini sürdürdüğü ülkelerdeki geleneksel yaklaşımların çoğunluğundan ayrılmakta ve kendine özgü bazı yönleri de tartışmaktadır. Bu özelliklerinden dolayı, çalışmada önerilen kavramların ve modellerin, yapılan açıklamaların çoğunluğu birer deneme niteliğindedir. Çalışmanın kuramsal düzeyinin yüksekmiş gibi görünmesi de bu nedenlere bağlanabilir. İlk olma niteliğini taşıyan her çalışmada olduğu gibi, çalışmamızın da birçok eksikliği ve yanlışı bulunabilir. Bunların zamanla ve başkalarının katkılarıyla düzeltilip giderileceği kuşkusuzdur.

Elinizdeki bu kitap, Prof. Dr. H. Bayram Kaçmazoğlu'nun cesaretlendirmesi sonucu, Kemerlioğlu'nun bundan kırk yıl önce yazdığı ve "Rol ve Toplumsal Yapı" adıyla gerçekleştirdiği ilk taslak çalışmanın çerçevesine ve içeriğine tümüyle bağlı kalınarak hazırlandı. Metinlerin gözden geçirilmesi sırasında anlam birliği oluşturulmaya çabalandı. Birinci ve altıncı bölümler yeniden kurgulanıp eklemelerle tamamlandı. Böylelikle merhum hocam Prof. Dr. Eyüp Kemerlioğlu'nun bu muhteşem eseri, Anı Yayıncılık Yönetim Kurulu Başkanı Özer Daşcan başta olmak üzere Dilek Ertuğrul ve Kezban Kılıçoğlu'nun katkılarıyla okuyucunun ilgisine sunuldu.

Eyüp Kemerlioğlu'nun ilk taslak çalışmasının önsözünde yer alan ve bu çalışmaya katkıda bulunanlar arasında anılan Indiana Üniversitesinden E. F. Jackson ve J. Delacroix'e özellikle teşekkür ederiz. Yine, çalışmanın sıkıntılarını paylaşan eşi Yurdanur Kemerlioğlu ve annesi Zehra Duman ile çocukları Dr. İleriş Kemerlioğlu ve Dr. İstemi Kemerlioğlu'nun da sevgiyle anıldığını bildirebiliriz.

1. ROL KURAMI: KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE ARAŞTIRMALARDA KULLANILMA KAPASİTESİ

“Rol ve Toplumsal Yapı” adlı bu çalışmanın ilk bölümünde, rol kavramının çerçevesi belirlenecek ve rol kuramı üzerinde durulacaktır. Daha sonra, rol kuramının toplumsal yapı araştırmalarında kullanılma kapasitesi değerlendirilecektir.

1.1. Kavramsal Çerçeve

Fransızcadaki *rôle* kelimesi, “tiyatro oyununda bir oyuncunun tüm replikleri” anlamına gelmektedir. Türkçeye de “Bir kişiliği canlandıran oyuncunun söylemesi ve yapması gereken hareketlerin genel adı” olarak yansımıştır. Yine, “bir işte bir kimse veya şeyin üstüne düşen görev” ve “gerçek olmayan davranış, gösteriş” anlamlarının da gündelik yaşamda kullanıldığı bilinmektedir.

Joseph H. Fichter, “Hiçbir tanımlama, tanımlanan şeyin tanınmasından daha fazla bir şey sağlayamaz. Sosyoloji, toplumun insan etkileşiminin veya sosyal davranışın bilimsel açıdan incelenmesidir, dediğimizde sosyolojinin içeriğine ilişkin bir işaret de vermiş olmaktadır.” demektedir. Ona göre, sosyolojinin “bilimsel bir çalışma” olduğunu söylediğimizde aslında, sosyolojinin sadece entelektüel bir egzersiz veya belirli insan olgularına özel bir yaklaşım olduğunu söylemek istemiyoruz. Sosyoloji hem bunlardır hem de daha ağırlıklı olarak topluma ilişkin bir bilgi gövdesidir. Toplumda belirli düzenlilikler ve tekbiçimlilikler her zaman vardır. Bunlar gözlenebilir, betimlenebilir, analiz edilebilir ve yorumlanabilirler; ancak bunları yapmayı öğrendikten sonra sosyoloji bilimi üzerinde doğru dürüst konuşabiliriz.

Söz gelimi sosyolojinin içeriğini oluşturan sosyal etkileşim, somut günlük yaşayış içinde gerçekleşir. Ama bu etkileşimi analiz etmek ve anlamak için kavramsallaştırmayı öğrenmemiz gerekir. Herhangi bir bilimin kavramsal çerçevesi üzerinde konuştuğumuzda kuşkusuz zihnimize var olan birtakım genelleştirilmiş soyutlamadan söz etmekteyizdir. Ancak, kavramlarımız gerçekçi değilse ve içinde